

20/11

Ett antal konstnärer

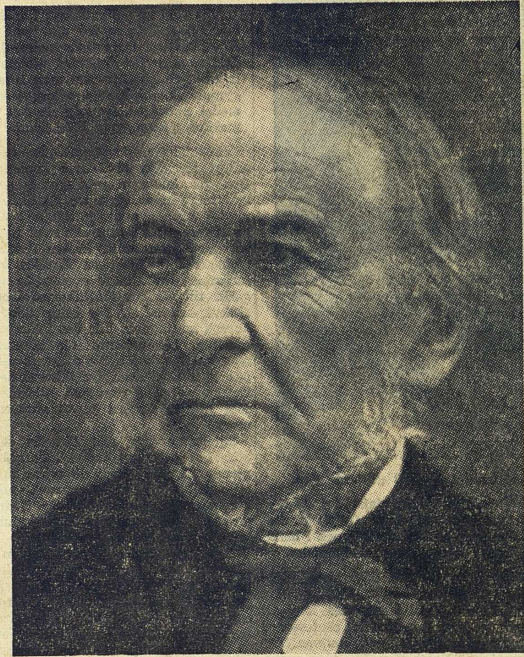
har framlagt ett lika ovederhäftigt som proryskt upprop i anslutning till den s. k. fredskonferensen i Stockholm. Typiskt för inläggets kvalitet är att Berlinkonferensen, alltså vårens misslyckade konferens i Berlin, förklaras ha lett till fred i Korea. Dagens Nyheter har återgivit huvudpunkterna i detta upprop och betonat att det är en av okunnighet och tanklöshet förestavad insats i den ryska propagandan. Nu har Dagens Nyheter fått motta en annan skrivelse av liknande art; ett antal författare som i den mån deras uppfattning är känd framträtt som tredje ståndpunktare, medlöpare eller försvarare av kommunismen har kritiserat tidningen för att den inte i sin helhet publicerat konstnärernas upprop. Saken skall här blott noteras under betoning av att det inte finns någon plikt för en svensk tidning att återge kommunistisk propaganda därför att den kommer från konstnärer eller författare och att det inte finns något hinder för att avslöja ett inlägg utan att i sin helhet återge det. Den beskäftiga tjänstvilligheten hos de arton författare som nu senast uppvaktat tidningen föranleder icke ytterligare kommentarer.

20/11

”En stor kristen statsman”

Att Gladstones kristna tro, föränderlig i detaljer men aldrig anfrätt av tvivel, var grundvalen för, åtminstone av honom själv uppfattades som grundvalen för, hans liv och verksamhet har framhävts i alla biografier och memoarer. Han längtade i sin ungdom att bli präst, och gång efter annan ville han dra sig tillbaka till studier, vilkas huvudsyfte var försvar och förklaring av den kristna tron. Att läsa teologiska skrifter och höra på predikningar var inte en plikt, utan ett stort nöje. Hans privata liv präglades av välgörenhet och kyskhet, åtminstone under den viktorska tiden centrala kristna dygder. De politiska initiativ och aktioner som skakade England uppfattade han som praktiska konsekvenser av tron; han var Guds stridsman, då han var mot parlamentsreform eller för parlamentsreform, då han bekämpade Irlands religiösa och nationella krav och då han gjorde dem till huvudpunkter på sitt program. Hur stark denna känsla av kristen kallelse var har emellertid aldrig blivit så klarlagt som i den senaste stora levnadsteckningen av Philip Magnus (*Gladstone, John Murray*, 28 shilling). Magnus har haft tillgång till Gladstones familjearkiv och därmed till massor av brev och anteckningar som inte förut utnyttjats, och han har större förmåga att se och beskriva Gladstone i helfigur än någon tidigare författare.

Hur Gladstones tro var beskaffad får man emellertid varken i denna bok eller någon annanstans närmare reda på. Några bekännelser av den intima art som general Gordon efterlämnade tycks inte finnas hos Gladstone. Enkelhet, oskuld, enfald i biblisk mening — ”simplicity” — var utmärkande för Gladstone trots hans beryktade distinktioner och krumbukter i talen, och grunddraget i hans tro tycks ha varit en förtröstan på Gud, på det

W. E. GLADSTONE, Foto John C. Murdock.

godas framväxt och triumf, av okomplicerad och oreflekterad art. En sådan förtröstan blir lätt förtröstan på sig själv som Guds redskap, ett slags förfinat självförtroende, och förvisso fanns detta drag hos Gladstone. Men det märkliga är att han bevarade en viss balans, han kunde trots allt skilja på sig själv och Gud, inte bara så att han kände sig som ”en fattig, syndig människa” (en känsla som lätt blir plattform för högfärd), utan så att han i Guds bud såg absoluta krav som inte ens Guds stridsman fick överträda.

Det mesta Gladstone skrivit handlar om kyrkliga och i vidsträckt mening religiösa frågor. Hans hållning till kyrkor och skilda trossamfund inom kristendomen utvecklades från dogmatism till tolerans, det var en av linjerna i hans omvandling från konservativ till liberal. Ännu i fyrtiårsåldern ansåg han det riktigt att den anglikanska kyrkan han tillhörde var statskyrka i det katolska Irland; tjugu år senare var sådana tvångsordningar för honom en styggelse. Försök att förbinda den beundrade antiken med kristendomen gjorde Gladstone i en rad skrifter, goda

Porträtt av Gladstone från 1840, då han var 31 år gammal.

bevis på hans naivitet och fantasi. Gammatestamentliga föreställningar spårades hos Homeros, treenigheten var förebådad av Zeus, Poseidon och Hades, liksom Kristus av Apollo, och grekerna blev än mer än judarna kristendomens förelöpare.

Gladstone har ofta framställts som en träkmåns: högtidlig, auktoritativ, med den olidliga benägenheten att ständigt applicera allmänna grundsatsar på vardagliga sammanhang. Det skulle vara möjligt att ur Magnus brevcitat ställa samman ett gott bevismaterial för allt detta. Pedanteriet och allvaret måste ibland ha varit påkostande. Vid två tillfällen blev Gladstone avvisad som friare; hans brev, ansträngt blygsamma, fromma, långrandigt moraliserande, kan inte ens på den tiden ha verkat rimliga. I det friarbrev som ledde till giftermålet består en mening av 141 ord — inte av kärlek, utan av högstämde reflexioner med åtföljande reservationer — och den sista satsen lyder: "Mätte Ni leva, och dö, det är inte mindre min förväntan än min förhoppning, från dag till dag alltmera uppfylld av den frid som övergår allt förstånd, och av den helighet, som är dess källa." Gladstones ordentlighet och sparsamhet var enorma, och även de försvarades med hänvisningar till Guds önskan att människorna tog vara på sitt pund; han hörde till dem som samlar gamla snören och papperslappar och suddar ut adresserna på adresskort för att kunna använda korten en gång till.

Men vittnesbörden från hans närmaste ger honom klara alibin. Gladstone gifte sig vid trettio års ålder (1839) med en kvinna som

var vacker, god och trevlig, och deras äktenskap blev en idyll utan alltför besvärande inslag av korrekthet och konventionalism. Hust-run kunde skoja med den store mannen: "Tänk så tråkig du skulle vara om du gift dig med någon lika ordentlig som du själv." Hon hade säkert mera munterhet och humor än mannen, men han var inte så fast i allvar och ordning att han inte kunde leka med. De få gånger då de var åtskilda skrev Gladstone dagligen, ibland två eller tre gånger om dagen; nyktra förmaningar saknades inte, men de blandades med skämt och skvaler. Barnen var förtjusta i fadern och ivriga att locka honom från arbetsbordet. Uppmaningarna att observera och avslöja osanningar drabbade ibland mästaren själv; "lögn, lögn" kunde barnen till gästernas förskräckelse ropa vid middagsbordet då fadern i sin berättarglädje broderade för mycket.

Sökandet efter hundar i källaren, så ofta framgångsrikt i fråga om de stora viktorianerna, har varit fruktlöst när det gäller Gladstone. Till och med psykoanalysen synes ha givit upp inför detta under av dygd och vitalitet; längre än till de banalaste reflexionerna i genren, som att gudstron betydde fadersbindning, sparsamheten analerotik och kraften en förstukken mindervärdighet, är det tydligen svårt att komma. Det enda som vid några tillfällen väckt debatt — och en gång, 1927, en process — är Gladstones systematiska försök att rädda prostituerade på Londons gator. Det är naturligt att kolleger och sekreterare blev oroliga inför den åldrade premiärministerns vana att efter parlamentsdebattens slut störta ned på Piccadilly i avsikt att bli antastad av gatflickor. Att Gladstone, som på dessa expeditioner stundom åtföljdes av hust-run, endast drevs av vilja att rädda och reformera är emellertid till överflöd bevisat. Att själva koncentrationen på denna form av välgörenhet kan tolkas som ett uttryck för sexuellt intresse bör inte grumla tron på Gladstones moral.

På sin sextiofjärde födelsedag antecknade Gladstone att han under hela det förflutna året varit frisk och att hans röst hållit sig väl trots det myckna talandet. Varför var det så? frågade han sig. Och svaret blev att den goda hälsan "synes mig visa alla tecken på Guds vilja". Även om Gladstone principiellt höll på att Gud bestämde allt, tillämpade han inte, till skillnad från Gordon, denna lära i det dagliga livet; vad han skrev var ett uttryck för tron att han själv — i allt sitt elände — handlade och verkade såsom Guds redskap. Han trodde med åren alltmera intensivt att hans politik var Guds politik. Då han, efter att ha trätt tillbaka som partiledare, genom den stora kampanjen mot tur-

karna och Disraelis turkvanliga politik ånyo ryckte till sig ledningen och makten var det i religionens och moralens namn — så kände han det också då han tio år senare förkunnade självstyrelse för Irland och därigenom för tredje gången blev premiärminister. I båda dessa och i flera andra fall var hans politik förhatlig för grupper inom det egna partiet och för den engelska överklassen i gemen; Gladstone, rik, länge konservativ, genom gifte och umgänge en aristokrat, blev folkets man i kamp mot det privilegierade fåtalet. Slutatsen för Gladstone blev att den stora massan hade sinne för de stora sanningarna. Det var inte "Londons West End" utan de enkla människorna som kände för "den kristna saken", förklarade han. Han själv, Guds stridsman, uttryckte, precisade, gav form åt de känslor som besjälade det oförfärdade och ädla folket. Gud, Gladstone och majoriteten!

Denna uppfattning gav Gladstones framträdande en storhet som även motståndarna betygar.

Gladstone fick mod att utan hänsyn till vänner och partimeningar driva sin uppfattning. Människorna blev, åtminstone för ögonblicket, sådana som han trodde dem vara. De kände sig vara "större än de visste", de röstade för gudomliga grundsatsar, inte för lägre skatter, profeten Gladstone renade dem. Den brittiska politiken fick en tillsats av idealism, om man så vill av illusionism, som även för framtiden påverkade sättet att tänka, tala och handla.

Men farorna fanns där också. "Han kan övertyga de flesta människor om det mesta, och framför allt kan han övertyga sig själv om nästan vad som helst", sade Forster om Gladstone. Det var lätt att ifråga den gudomliga sanktionen i de stora tingens komma till en gudomlig sanktion i allt, att bli egenrättfärdig och inbilsk på grund av hög moral. Gladstones förmåga av "enkelt, hederligt självbedrägeri" blev alltmer betydande, och de helgade orden kristen och moralisk blev attribut till alla hans åsikter, i stort och smått. Motståndarna betraktade han gärna som både dumma och simpla, framför allt som simpla. De misstänkte i sin tur att han var rätt och slätt bedragare, inte självbedragare, då hans åsiktsförändringar nära anknöt till det taktiska lägets krav. De passionerade och vaga appeller som Gladstone använde i oskuld kunde lika väl brukas av en oherdlig och beräknande demagogi.

Liksom det är lätt att se Gladstone i det privata som en träkmåns är det lätt att se statsmannen Gladstone — även om hans ärlighet, hans förmåga att bedra sig själv erkännes — som en i sin intimitet med Gud och majoriteten odrägligt kompakt självvältskare. Gladstones religiositet var emellertid tillräckligt djup för att tvinga honom till en viss självvrannsakning; ja, det kanske kan sägas att en vilja till självförvällat martyrskap

Mrs Gladstone 1840.

och därför också ett godtagande av kritikernas beskyllningar hörde till den religiösa hållningen. Ibland brukade Gladstone skriva upp namnen på de personer som anklagat honom för skilda tarvligheter, och han kommenterade allvarligt den långa listan på ryktbara män med orden: "Ingenting kunde ha enat denna grupp av självständiga vittnen annat än att vad de sade var sant." Sådana uttalanden gjordes visserligen inte offentligt. Men det finns ett stänk av äkta anspråkslöshet även hos Gladstone som ledare och talare,

och även fiender som kallade honom skenhelig, galen och brottslig påstod inte att han var högfärdig.

HERBERT TINGSTEN

Nov. 8. 22.

2 ul. 3 m.

5 a.

5: a 20